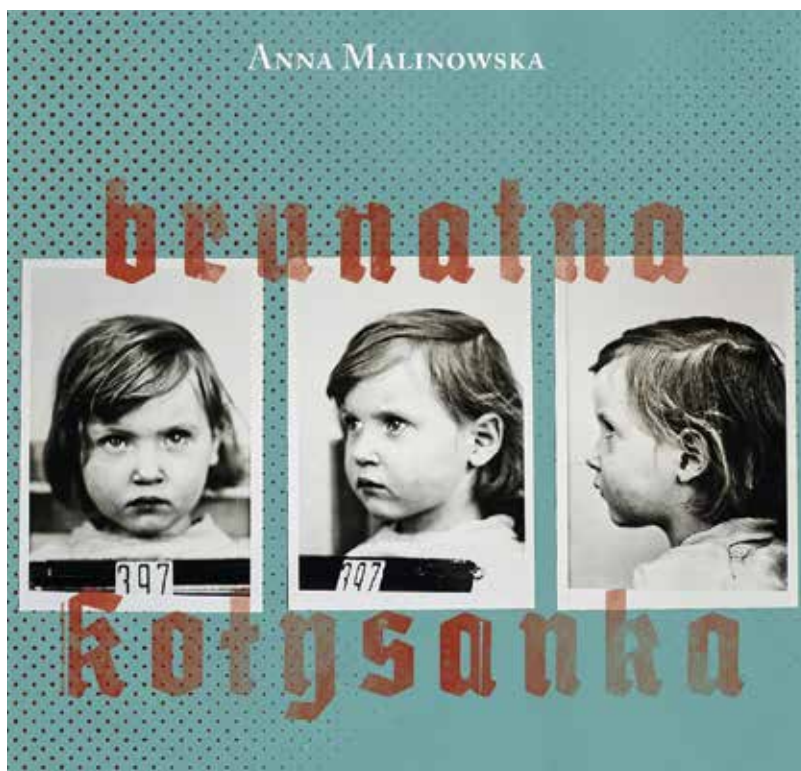

Odebrané a poněmčené

Osudy dětí unesených nacisty do Německa

DOROTHEE SCHMITZ-KÖSTER

Pět dětí ve věku od devíti měsíců do deseti let. Žijí v Lodži a Rogoźnu, v Rogašce Slatině, v Lidicích, v Alnowě. Když jejich země obsadí německá vojska, jejich život se radikálně a brutálně změní. Zanedlouho po Wehrmachtu totiž přichází i samozvaní „rasoví specialisté“, kteří obyvatelstvo postupně podrobují „přezkoumání“. Do rukou se jim dostávají i děti – z Polska, ze Slovinska, z Čech, z Ukrajiny... Mezi nimi Barbara a Czesław, Erika, Marie a Aleksander.

Barbara Gajzler (Bärbel Rossmann) na obálce knihy *Brunatna kolysanka* (Hnědá ukolébavka), kterou napsala novinářka Anna Malinowska (repro: PaD)

LODŽ 1942

Několik dní poté, co 19. února 1942 vydal říšský komisař pro upevnění německví (Reichskommissar für die Festigung deutschen Volkstums, RKFDV) Heinrich Himmler nařízení č. 67/I, je čtyřletá Barbara

předvolána na úřad péče o mládež (Jugendamt): má se dostavit k prohlídce. Po smrti matky a zmizení otce žije dívka s babičkou v Lodži, tehdy Litzmannstadtu, centru přesídlování a „germanizace“. Po skončení prohlídky se babička vrací domů sama. Vnučka musí zůstat...

Úřad péče o mládež dohlíží na děti, jako je Barbara, čehož němečtí „rasoví specialisté“² využívají k tomu, aby k těmto dětem získali přístup. Siroťci, děti v pěstounské péči a nemanželské děti jsou při hledání „dobré krve našeho rodu“ (jak to pojmenoval Himmler) na řadě jako

1 Nařízení určovalo, které děti mají být „rasově“ přezkoumány a odebrány.

první. Na základě barvy vlasů a očí, tvaru lebky a stavby těla lze údajně určit, zda je člověk „východní“ nebo „árijský“ rasový typ, a zda je tedy dostatečně „hodnotný“ na to, aby mohl být poněmčen.

Barbara je převezena do dočasného dětského domova ve městě, podrobená dalším prohlídkám, měřena, fotografována... Nechápe, co se děje, a je z toho velmi rozrušená.

Babička svou vnučku vypátrá a tajně ji osloví skrz plot. Dívka neodpovídá „tak“, ale „ja“. Děti už musí mluvit německy, i když se to teprve učí. Použití mateřštiny se trestá. Jejich „germanizace“ začala.

Když babička dorazí příště, je Barbara pryč, ale kde, to se stará žena nedozví. Na základě dokumentů se později podaří dívčinu cestu zrekonstruovat. Koncem května žije v župním dětském domově v Bruckau (Bruczków), což byl „asimilační dětský domov“. Zde dochází k definitivnímu vymazání její polské identity – z příjmení Gajzler se stává Geisler, z jejích polských rodičů etničtí Němci, tzv. Volksdeutsche, a přestože má dvě babičky a sestru (která k „poněmčení“ vybrána nebyla), je považována za dítě „bez rodinných vazeb“.

V Bruckau je vypracován psychologický posudek, protože i svým chováním musí být děti „eindeutschungsfähig“ (schopné poněmčení). Ten, kdo je poslušný a přizpůsobí se, nakonec toto označení dostane a je převezen do Německa. Starší děti putují do Deutsche Heimschulen, ty mladší do dětského domova spolku Lebensborn.³ Čtyřletá Barbara se

dostává do městečka Bad Polzin, do domova Pommern. Na Bad Polzin se vážou její první vzpomínky. Barbara ví, že byla s ostatními dětmi, ví, že si nehrály, nesmály se, nemluvily. Pamatuje si na bití, když se někdo z nich zase počůral do postýlky, na injekce a na strach, který z nich měla. Ze všeho nejvíc si ale pamatuje čekání. Čekání na někoho, kdo si ji vyzvedne a odveze s sebou domů.

Polsko chce dostat své děti zpět a Barbara má v Polsku rodinu, která si ji chce vzít k sobě. Na ničem jiném nezáleží.

Koncem září 1942 si Barbaru vyzvednou manželé Rossmannovi, učitelský pár ze západoněmeckého města Lemgo. O několik měsíců dříve přišli o svou malou dcerku – Barbara ji má nahradit a má se z ní stát Bärbel Rossmann. Není to snadná role, ale Barbara se přesto cítí dobře, v bezpečí. Pěstouni se o ni starají a milují tuto „dívku německého původu“, „německého sirotka“, jak je ujišťují pracovníci Lebensbornu, který je stále ještě Barbařiným opatrovníkem.

O pět let později – to už je po válce – je dívčina identita narušena podruhé. V té době rodinu Rossmannových navštíví zástupci organizace OSN pro uprchlíky⁴ a zjišťují, že je o ni dobře postaráno. Může tedy zůstat – dokud po ní nezačne pátrat její polská babička. Takže je jasné, že se Barbara vrátí do Polska. To, že v té době již

desetiletá dívka cítí pouto ke svým pěstounům, že si na to, co bylo předtím, skoro vůbec nepamatuje a že už nemluví polsky, nehraje roli. Polsko chce dostat své děti zpět a Barbara má v Polsku rodinu, která si ji chce vzít k sobě. Na ničem jiném nezáleží.

Nejdřív dívka putuje k tetě, která se jako nuceně nasazená naučila trochu německy. Barbaře se ale stýská po dřívějším životě, cítí se jako Němka – a její okolí si ji spojuje se vším tím neštěstím, které válka a okupace Polska způsobily. Časem se dívky ujme babička a později se Barbara sama nechá umístit do dětského domova, protože o ni nikdo doopravdy nestojí.

Po deseti letech a mnoha marných pokusech se Rossmannovým podaří navázat se svou schovankou kontakt. Tím pro Barbaru začíná život mezi oběma světy. Rossmannovi jí nabídnou, aby u nich zůstala, ale Barbara se už dávno rozhodla být dobrou Polkou a po každé návštěvě Lemga se vrací do Lodže. Stane se textilní návrhářkou, vdá se, porodí dvě děti. Po pouhých osmi letech manželství odoví a zase je na všechno sama... Je na pokraji sil.

Čtyřicet let po své repatriaci založily ukradené polské děti Spolek polských dětí, které byly poněmčeny hitlerovským režimem (Zrzeszenie Dzieci Polskich Germanizowanych przez Reżim Hitlerowski). Barbara se ujímá předsednictví, bojuje za uznání v polské společnosti a lidem, které postihl stejný osud, pomáhá s rešeršemi. Zkoumání vlastního příběhu přenechává jiným – nedostatek sebeúcty jí nedovoluje brát se tak vážně.⁵

2 Šlo zejména o pracovníky Hlavního rasového a osidlovacího úřadu SS (Rasse- und Siedlungshauptamt SS, RuSHA), úřadů péče pro mládež (Jugendamt), zdravotních úřadů a dalších státních úřadů v říšské župě Wartheland (Povartí), tedy Středisek na podporu etnických Němců (Volksdeutsche Mittelstelle, VoMi) a spolku Lebensborn e. V. (k jeho fungování viz texty Isabely Heinemann a Anny Malinowské v tomto čísle revue *Paměť a dějiny*).

3 Deutsche Heimschulen byly speciální internátní školy zajišťující výchovu v duchu idejí nacionálního socialismu. Pro dívky byla ve městě Achern, pro chlapce v Niederalteichu. Děti mladší šesti let byly umístěny do dětského domova Lebensbornu Pommern v městečku Bad Polzin nebo do dětského domova Alpenland na zámku Oberweis v Rakousku.

4 UNRRA (United Nations Relief and Rehabilitation Organization) a její nástupnická organizace IRO (International Refugee Organization).

5 Informace o Barbaře Gajzler, později Paciorkiewicz, pocházejí z dokumentů ITS v Arolsen Archives, ze soukromých dokumentů pěstounské rodiny Rossmannových a z rozhovoru autorky tohoto textu s Barbarou Paciorkiewicz v roce 2011. Její příběh je podrobně popsán v knize SCHMITZ-KÖSTER, Dorothee – VANKANN, Tristan: *Lebenslang Lebensborn. Die Wunschkinder der SS und was aus ihnen wurde*. Piper Verlag, München 2012, s. 318–334

ROGOŽNO 1943

Tragédie, jejíž součástí se stal Czesław/Klaus, začíná v roce 1943. Jeho osud se podaří objasnit až po sedmdesáti letech.

Když si Eva a Johannes Schäferovi v roce 1944 berou pětiletého chlapce z dětského domova Lebensbornu v Bad Polzinu, řeknou mu, že je sirotek z Drážďan. Jeho matka prý zemřela po porodu a otec padl ve válce. Klaus B.⁶, jak se údajně jmenuje, s tímto příběhem žije celá desetiletí, ale nemůže se zbavit pocitu, že na něm něco nesedí.

Z pohledu Lebensbornu jsou Eva a Johannes Schäferovi dokonalými pěstouny. On je vysoce postavený důstojník SS, ona je také přesvědčená nacistka, což by mělo být zárukou toho, že se chlapec dostane „řádné výchovy“. Schäferovi skutečně i po skončení války dbají na to, aby se jejich děti (čtyři vlastní a jedno pěstounské) seznámily s těmi „správnými“ myšlenkami. A také se postarají o to, aby Klaus vyrůstal s falešnou identitou. Když v roce 1949 probíhá ve třech západních zónách v Německu (britská, americká, francouzská) registrace všech dětí z dětských

Czesław Brzostowski / Klaus B., který se pravdu o svém původu dozvěděl až po mnoha desetiletích. Na fotografii drží za ruku svou babičku, jeho matka je vlevo vzadu. (foto: soukromý archiv)

domovů, dětí v pěstounské péči a adoptovaných dětí, nejenže znovu vyprávějí pohádku o drážďanském sirotkovi, ale zároveň zatajují skutečnost, odkud si ho vzali.

Německý červený kříž (Deutsches Rotes Kreuz, DRK) tedy chlapce považuje za německé dítě, přestože Mezinárodní červený kříž opakovaně poukazuje na to, že Klaus B. a polský Czesław Brzostowski jsou jedna a táž osoba. Navíc se u DRK ztratí dokumenty, které svědčí o jeho polské identitě. Klaus tedy zůstává tam, kde je.

Ve skutečnosti přišel na svět v roce 1938 v Rogoźnu, malém městě v západním Polsku. Jeho svobodná matka Marta bydlí s Czesławem u rodičů.

V létě 1943 úřad péče o mládež vyzve Martu, aby se s chlapcem dostavila na prohlídku do okresního města. Pak se oba vrátí domů. O něco později má Marta odvést chlapce na nádraží... Dědeček má ale zlé tušení a ukryje vnuka na půdě. Probíhá prohlídka domu, pětiletý hošík ale ve svém úkrytu nevydrží být v klidu, objeví ho a odvedou. Rodina ho už nikdy neuvidí.

Nejprve Czesława umístí do župního dětského domova v Kalisch (Kalisz), pak do domova Lebensbornu v Bad Polzinu. Nejpozději zde získává německé jméno a příjmení, falešné datum narození a německou identitu.

Po válce se jeho matka a dědeček obrátí na Polský červený kříž a podají žádost o pátrání. Chlapce se ale najít nepodaří. O patnáct let později to zkusí ještě jednou, ale i tentokrát bez úspěchu. Schäferovi totiž i nadále trvají na své lži o sirotkovi z Drážďan

6 Na přání Klause B. je jeho příjmení anonymizováno.

7 Ingeburg Schäferová, nejstarší dcera manželů Schäferových, vydala příběh své rodiny knižně: SCHÄFER, Ingeburg – KLOCKMANN, Susanne: *Mutter mochte Himmler nie. Die Geschichte einer SS-Familie*. Rowohlt Verlag, Reinbek bei Hamburg 1999.

Jugoslávské děti vybrané na poněmčení, 1942 (foto: ČTK/ ullstein bild)

Dětský domov spolku Lebensborn v saském Kohren-Salis v roce 1942. Prošla jím i Erika Matko / Ingrid von Oelhafen. (foto: Profimedia)

Potlačené trauma by se mohlo vrátit. Dopisy však nyní často podepisuje jako Klaus/Czesław.⁸

ROGAŠKA SLATINA 1942

Ingrid odjakživa ví, že se původně jmenovala Erika, Erika Matko. Tak je to ostatně uvedeno i v očkovacím průkazu, jediném dokumentu, který dostávají její pěstouni v roce 1944, když si „německou“ dívku vyzvedávají z dětského domova Lebensbornu ve městě Kohren-Sahlis. „Erika Matko, narozená 11. listopadu 1941 v Sankt Sauerbrunnu,“ píše se v něm.

U pěstounů se z Eriky Matko stává Ingrid von Oelhafen, dítě, které je často na překážku. Přehazují si ji jako horký brambor. Nejdřív žije u manželů von Oelhafenových, pak postupně u matky, na internátě, u otce a nakonec opět u matky. Dívka bojuje o lásku, snaží se přizpůsobit. I když má o svém povolání jinou představu, na přání matky se stává fyzioterapeutkou a přebírá její praxi. Později si nachází vlastní cestu a veškerou energii věnuje dětem, které potřebují terapeutickou pomoc. Vlastní děti nemá.

Občas se pustí do pátrání a chce zjistit, kdo jsou její skuteční rodiče, ale bez úspěchu, a tak to zase rychle vzdá. Krátce před jejími šedesátinami se věci konečně dají do pohybu. Kontaktuje ji Červený kříž a s dotazem, jestli je ještě pořád hledá. Jeden historik by jí prý mohl pomoci. Od něj

a tají, odkud si ho vzali. A spolupráce různých pátracích služeb nefunguje. Klaus se smíří se svým pocitem, že něco není v pořádku, ale vyvodí z toho radikální důsledek – nechce mít děti, protože nezná svůj vlastní původ.

Teprve když mu před pár lety jedna novinářka nabídla, že prozkoumá jeho příběh, zatoužil přesně zjistit, kým je. Krátce nato je v Arolsen Archives nalezena složka, která jasně dokazuje, že Klaus B. byl původně Czesław Brzostowski. A nejen to –

jsou v ní i obě žádosti o pátrání, která podala jeho polská rodina. Podle údajů v těchto dokumentech začne Polský červený kříž hledat jeho příbuzné a objeví tři nevlastní sourozence, kteří už jako děti věděli, že mají bratra, kterého „odvedli Němci“. Těmito opatrnými slovy popisují jeho zavlčení do Německa.

Dvě sestry už Klause v Německu navštívily. On sám si na cestu do Polska netroufá, protože se bojí, že by se u matčina hrobu zhroutil.

⁸ Informace o Klausovi B./Czesławu Brzostowském pocházejí z dokumentů Mezinárodní pátrací služby (International Tracing Service, ITS), nástupnické organizace IRO a UNRRA (před několika lety byla ITS přejmenována na Arolsen Archives) a z jeho složky u Německého červeného kříže, z dokumentů Spolkového archivu v Berlíně a Ludwigsburgu (prostřednictvím Johannese Schäfera), z rozhovorů autorky s Klausem B. (2014, 2015, 2016, 2017) a s jeho sourozenci v letech 2015 a 2017. Celý příběh je publikován v knize SCHMITZ-KÖSTER, Dorothee: *Raubkind. Von der SS nach Deutschland verschleppt*. Herder Verlag, Freiburg 2015.

se Ingrid dozví, že pochází ze Slovin-
ska, z města Rogaška Slatina, které
se za německé okupace jmenovalo
St. Sauerbrunn. A dozví se také, že
je „dítětem banditů“.

Za „bandity“ označovali nacisté
partyzány, kteří bojovali proti oku-
paci své země, a proto byli brutálně
pronásledováni. Obětí vyhlazovací
mašinérie se při tom často staly
celé vesnice – muže zastřelili v rámc
i takzvaných odvetných akcí, ženy
skončily v koncentračních táborech,
děti byly ve sběrných táborech pod-
robeny „rasovému“ přezkoumání
a selekci. Dívky a chlapce, které za-
řadili do „rasových kategorií“ I a II,
převzal Lebensborn, děti kategorií III
a IV⁹ Střediska na podporu etnických
Němců.

K takové akci došlo i v Rogašce Slati-
ně, a Erika se tak dostala do rukou
německých okupantů. Devítiměsíční
holčičku spolu s dalšími dětmi pře-
vezli nejprve do města Frohnleiten
ve Štýrsku, později do Werdenfelsu
v Bavorsku a nakonec do Kohren-
-Sahlisu, do dětského domova spolku
Lebensborn.

V norimberském procesu proti
Hlavnímu rasovému a osidlovacímu
úřadu SS, který probíhal v le-
tech 1947–1948, svědci tuto cestu
a způsob selekce popsali a zmínili
přítom také Eriku Matko.¹⁰ Tak se
toto jméno dostalo na seznamy jmen
slovinských dětí, které byly zavlče-
ny do Německa.

Teď Ingrid ví, kde a jak může
pokračovat v pátrání. Píše do Ro-
gašky Slatiny, prosí o dokumenty
a ke svému zděšení zjišťuje, že tam
už jedna Erika Matko se stejným
datem narození žije. Je to pro ni
šok, který otřese jedinou jistotou,
kterou do té doby měla. Odjíždí do
Rogašky Slatiny a setkává se tam
s příbuznými té druhé Eriky. Nebo
to jsou její příbuzní? Druhá Erika

**Ingrid ke svému zděšení zjišťuje,
že tam už jedna Erika Matko se
stejným datem narození žije. Je
to pro ni šok, který otřese tou
jedinou jistotou, kterou do té
doby měla.**

o žádný kontakt nestojí a genetický
test odmítá.¹¹ Někteří členové rodiny
ale poskytnou vzorky slin. Výsledek
pro Ingrid dopadne dobře. Našla své
lidi a ti mají velké srdce. Přijmou ji
mezi sebe. Teď tedy mají v rodině
Eriky dvě.

Od té doby jezdí Ingrid do Slovin-
ska pravidelně, snaží se naučit slovin-
sky a setkává se s dalšími ukradenými
dětmi, které měly podobný osud,
ale po válce se do Slovinska vrátili.
Jedno ji však stále vrtá hlavou: Proč
ji rodiče nehledali? Copak nepoznali,
že vychovávali „nesprávné“ dítě?

Nedávno Ingrid dostala první odpo-
věd na své otázky. Její matka věděla,

že ta druhá Erika je „nesprávné“ dítě,
ale přesto ho přijala. Proč?

LIDICE 1942

Také Marie je obětí „odvetné akce“.
Když jsou její rodné Lidice začátkem
června 1942 srovnány se zemí, je jí
deset let. Proto si na tuto událost pa-
matuje a může vyprávět, co se s ní
a s ostatními dětmi i s dospělými
stalo.

Po úspěšném atentátu českoslo-
venských výsadkářů na vedoucího
RSHA a zastupujícího říšského pro-
tektora Reinharda Heydricha dne
27. května 1942 a jeho smrti o ně-
kolik dní později se německé bez-
pečnostní složky vydávají 9. června
směrem k Lidicím, kde se odbojáři
údajně ukrývají. Ačkoli tomu tak
není a obyvatelé Lidic nemají se
smrtí Heydricha nic společného,
Němci shromáždí všechny obyvatele,
muže – včetně Mariina otce – zastřelí
a ženy a děti odvezou do školy v Klad-
ně. Po třech dnech jsou ženy depor-
továny do koncentračního tábora
Ravensbrück, mezi nimi i Mariina
matka a babička. Děti jsou mezitím
podrobeny „rasovému přezkoumá-
ní“. Výsledek je zapsán na lístek
a ten dětem pověsí na krk. Marie je
mezi těmi, které jsou převezeny do
Sběrného střediska pro přesídlování
v Lodži. Vzpomíná si, že museli spát
na holé zemi, bez deky, jen v tom,
co měli na sobě, že měli hlad, vši...

9 Podle vzájemného poměru různých antropologických znaků byly osoby podrobené rasovému zkoumání zařazovány do čtyř tříd „rasové kvality“ a tak rozdělovány na „poněmčitelné“ a „neponěmčitelné“. Posuzování dětí (zejména mladších dvou let) a mladistvých bylo kvůli nedokončenému vývinu některých tělesných znaků vnímáno jako sporné, protože examinační mohli jejich další fyzický vývoj pouze předjímat. Blíže viz NOVOTNÝ, René: *Řešení české otázky. Nacistická rasová politika v Protektorátu Čechy a Morava*. Epocha, Praha 2021, s. 384–387.

10 Informace o Ingrid von Oelhafen pocházejí z výpovědi svědků v procesu proti Hlavnímu rasovému a osidlovacímu úřadu SS, z dokumentů ITS v Arolsen Archives, ze soukromých dokumentů, z rozhovorů autorky s Ingrid von Oelhafen (2012) a s jejími slovinskými příbuznými (2015). Příběh Ingrid je podrobně popsán v knize SCHMITZ-KÖSTER, Dorothee: *Lebenslang Lebensborn. Die Wunschkinder der SS und was aus ihnen wurde*, s. 352–366 a OELHAFEN, Ingrid von - TATE, Tim: *Hitlers vergessene Kinder. Auf der Suche nach meiner Lebensborn-Vergangenheit*. Reclam Verlag, Ditzingen 2020. Poprvé vyšlo anglicky jako *Hitler's Forgotten Children. My Life Inside the Lebensborn* (Elliott & Thompson, London 2015), česky jako *Hitlerovy ukradené děti. Projekt Lebensborn a pátrání jedné ženy po její pravé identitě* (Cosmopolis, Praha 2019).

11 Rodiče Eriky byli v Rogašce Slatině zadrženi se svými třemi dětmi. Nacisté je po několika dnech propustili, ale vrátili jim jen dvě děti, nejmladší Erika chyběla. S největší pravděpodobností si Matkovi stěžovali, že jim chybí třetí dítě, a místo „poněmčitelné“ Eriky dostali jinou „neponěmčitelnou“ holčičku, jejíž rodiče razii nepřežili. Viz OELHAFEN, Ingrid von - TATE, Tim: *Hitlerovy ukradené děti. Projekt Lebensborn a pátrání jedné ženy po její pravé identitě*, s. 269–270.

Maminka Marie Šupíkové (na lůžku) sice na rozdíl od jejího otce válku přežila, z tábora Ravensbrück se ale vrátila s podlomeným zdravím a v prosinci 1946 zemřela. Dole Marie Šupíková v roce 2010, kdy její příběh zaznamenala Paměť národa. (foto: Paměť národa 2x)

Je tu 88 dětí, nejmladšímu z nich je 13 měsíců, nejstarší dívka 15 let.

Po dvou týdnech sem dorazí němečtí úředníci a děti si prohlédnou. Vyberou šest dívek a jednoho chlapce a ty přemístí do jiného tábora. Mezi nimi je i Marie, i když není blondátá! Zbývajících 81 dětí muži posílají do vyhlazovacího tábora v Chełmnu, do plynu, na smrt.

V novém táboře dostane Marie slaměný pytel, deku, nové oblečení a může se dokonce osprchovat. Krátce nato je umístěna do „asimilačního dětského domova“ v Puschkau (Puszczykowo). Tam chodí do školy a musí se učit německy. Za každé české slovo je trestána pohlavkem, svou mateřštinu tedy začíná zapomínat. Nezapomíná ale na to, že je Češka a že pochází z Lidic. A že se jmenuje Marie.

Rok po tragédii, jak Marie vřdycky říká, se dívky ujmou Schillerovi, bezdětný manželský pár z Posen/Poznaně. Od té doby se Marie Doležalová jmenuje Ingeborg Schiller. Místo jejího narození je údajně neznámé a její rodiče mrtví. Co se s nimi doopravdy stalo, Marie neví. Schillerovi se k ní chovali hezky, vzpomíná Marie, měli

ji rádi. Po válce o tom ale nemohla mluvit. Pro její okolí bylo nepředstavitelné, že by na ni byli Němci hodní.

Přestože Schillerovi s Marií utekli před Rudou armádou na Západ, dívku v místě jejího nového bydliště najdou. Jedna zaměstnankyně „asimilačního dětského domova“ si zapamatovala jména pěstounských rodin. Pěstouni se dozví, že se hledají přeživší děti z Lidic, a přihlásí

se. A děti z vesnice o sobě navzájem vědí... V roce 1946 se tak Marie může vrátit domů.

Ale kde je teď její domov? Lidice už neexistují, obec byla kompletně zničena. Její otec je mrtvý, babička je mrtvá, co se stalo s jejím bratrem, nikdo neví. Přežila jen její matka, která je ale vážně nemocná. Marie ji několikrát navštíví v nemocnici, ale po čtyřech měsících Alžběta Doležalová umírá. Marie pak žije u tety.

V norimberském procesu proti Hlavnímu rasovému a osidlovacímu úřadu SS je Marie jednou ze tří svědky z Lidic. V té době je jí 15 let.

Po válce jsou postaveny nové Lidice. Marie se do nich vrací jako vdaná žena, která čeká dítě. Chtěla prostě domů. A doma, v Lidicích, zůstává celý život. Až do své smrti v roce 2021 se angažuje jako pamětnice.¹²

12 Informace o Marii Šupíkové, rozené Doležalové, pocházejí z rozhovoru autorky s ní v roce 2013 a ze sborníku HARTL, Peter (ed.): *Belogen, betrogen und umerzogen. Kinderschicksale aus dem 20. Jahrhundert*. DTV Verlagsgesellschaft, München 2007, s. 89–121.

„ALNOWA“, PRAVDĚPODOBŇE 1942

„Předmět: Aleksander Litau nebo Folker Heinecke.“ Tak začíná dopis, kterým jistá Emilie Edelmannová v září 1950 odpovídá Oddělení pro pátrání po dětech Mezinárodní pátrací služby (ITS). To od ní chce získat informace o chlapci s těmito dvěma jmény, s datem narození 17. října 1940 v Oderbergu (Bohumíně) nebo v obci Alnowa¹³ na Krymu.

Emilie Edelmannová odpovídá: „Jakožto bývalá úřednice Lebensbornu si vzpomínám, že Aleksander Litau, který k nám přišel z župního dětského domova v Poznani, byl přijat do dětského domova Lebensbornu v Kohren-Sahlisu, odkud byl koncem května 1943 předán do pěstounské péče. [...] Podrobnosti týkající se původu [...] už si [...] nevybavuji [...]. Především mi nejsou známy žádné informace týkající se rodičů, respektive matek těchto dětí. Moji nadřízení navíc tvrdili, že se údajně jedná o sirotky, a podklady o těchto dětech, které se posílaly do Lebensbornu a které tehdy byly velmi kusé, v tomto ohledu vůbec žádné informace neobsahovaly.“¹⁴

Lebensborn převzal „správu“ nad ukradenými dětmi, s utajováním a falšováním identity měl koneckonců zkušenosti. Emilie Edelmannová byla jednou z takových „správkyní“. I když s dětmi z Východu prý měla co do činění jen krátce, jména, data a místa pobytu mnoha dívek a chlapců si pamatuje i po letech.

V případě Aleksandera Litaua si však na mnoho nevzpomíná: dvě jména, jedno ukrajinské, druhé německé. Dvě místa pobytu: župní dětský domov v Posen/Poznani, dětský domov Lebensbornu v Kohren-Sahlisu. Jedno datum: konec května 1943, kdy si chlapce vyzvedli němečtí pěstouni.

V Mezinárodní pátrací službě už toho ale dávno ví víc, než co si pamatuje Emilie Edelmannová. Ví, že si Aleksandera Litaua vzali do pěstounské péče a v roce 1944

Centrem přesídlování a germanizace polských dětí se stala Lodž. Tady, ale i na dalších místech fungovaly německé školy. Na snímku německý důstojník při návštěvě jedné ze základních škol v Čenstochové. (foto: Narodowe Archiwum Cyfrowe)

adoptovali manželé Heineckeovi z Hamburku, kteří vlastní děti neměli. Že si Aleksander myslí, že jeho otec byl členem SS, matka „Arbeitsmädel“¹⁵ a že se narodil v Oderbergu v Horním Slezsku. „Náš Folker je německý chlapec, což dokazuje i jeho povaha a vzhled,“ stojí si za svým i po válce Minna Heineckeová.

ITS má ve skutečnosti jiné informace, a to, že se v případě Aleksandera uvádějí dvě různá místa narození (Oderberg ve Slezsku a Alnowa na Krymu), že přišel do Kohren-Sahlisu z dětského domova spolku Lebensborn v Bad Polzinu (ne z Poznane, jak tvrdí Emilie Edelmannová). Ví také, jak tato fakta interpretovat: Aleksander Litau je pravděpodobně ukradené ukrajinské dítě. Žádné další informace nemá – a ani Folker Heinecke toho při pátrání po svém osudu víc nezjistil.

Jeho adoptivní rodiče „o jeho věcech“ nemluvili a on se neodvážil

zeptat. Teprve po jejich smrti objeví v jejich pozůstalosti doklady a korespondenci „o svých věcech“, jak sám říká. Bližší údaje týkající se jeho původu a jeho skutečných rodičů v nich ale nejsou. Při svém vlastním pátrání sice objeví další dokumenty, například složku, kterou po válce k jeho případu založila ITS a jejíž součástí je i dopis, který napsala Emilie Edelmannová. Ale i cesta na Krym, kterou podnikne společně s jedním reportérem, zůstává bez výsledku. Dozví se sice, že tu žije více než dvě stě osob s příjmením Litau, ale nezíská žádné informace, které by ho dovedly k jeho příbuzným. Přesto si je jistý, že je na správném místě: „Říkal jsem si, člověče, tohle je tvůj domov. Pocházíš odtud z Krymu, narodil ses na Krymu. Byl to pocit, který nedokážu vysvětlit...“

A co si z té doby vlastně pamatoval? Tehdy mu byly teprve dva, dva a půl roku... Matně si vzpomíná na

13 Místo se nikdy nepodařilo identifikovat, pravděpodobně kvůli chybě v úředním zápise.

14 Informace o Folkeru Heineckeovi alias Aleksanderu Litauovi pochází z dokumentů ITS v Arolsen Archives.

15 Pravděpodobně míněno dívka konající roční pracovní službu, tzv. Pflichtjahr.

místnost v Kohren-Sahlisu, dětském domově Lebensbornu. Pamatuje si, že „vlevo a vpravo byly hnědé lavice“. Tento obrázek se mu vryl do paměti pravděpodobně proto, že právě tam se poprvé setkal se svými pěstouny. Těžko říct, jestli si na tuto scénu skutečně vzpomněl, nebo jestli ji zná z vyprávění svých adoptivních rodičů.

„My děti, [bylo nás] asi dvacet, třicet, jsme seděly vlevo a moji rodiče přišli chodbou, sedli si napravo a vybírali si dítě... Já jsem vyskočil a chopil se iniciativy, ostatní dál seděly, já jsem přiběhl k otci a položil mu hlavu na koleno. A on hned řekl Minně, toho si vezmeme, tenhle chlapec se k nám

hodí.“ Co si ale vybavil přesně, byl „hřejivý a příjemný pocit“, když položil hlavu na koleno muže, který se pak stal jeho adoptivním otcem.

Později, když se Aleksander Litau proměnil ve Folkera Heineckeho, se mu daří dobře. Rodiče ho mají rádi a mohou mu nabídnout hezký život. Po jejich smrti zdědí společnost zabývající se lodní dopravou a stane se z něj bohatý muž. Až do jeho smrti v roce 2022 však zela v jeho životním příběhu velká mezera. „V podstatě je všechno prázdné, když neznám své biologické rodiče a nevím nic o svém skutečném původu. To člověka znejistí. Může ho to úplně pohltnout, ale tak daleko se to nesmí nechat zajít.“¹⁶

DOROTHEE SCHMITZ-KÖSTER (1950) je německá spisovatelka a novinářka. Od roku 1985 pracuje pro sdružení německých regionálních veřejnoprávních vysílatelů (ARD), zejména Radio Bremen. Výzkumem historie spolku Lebensborn se zabývá od roku 1995. K tomuto tématu se vztahuje několik jejích knih, např. *Raubkind. Von der SS nach Deutschland verschleppt* (Herder Verlag, Freiburg im Breisgau 2018) a *Unbrauchbare Väter. Über Muster-Männer, Seitenspringer und flüchtende Erzeuger im Lebensborn* (Wallstein Verlag, Göttingen 2022).

16 Citáty Folkera Heineckeho a informace o něm pocházejí z dokumentů ITS v Arolsen Archives a také z rozhovoru autorky s ním z roku 2014. Text z němčiny přeložila Milada Vlachová.

Texty historických studií k fenoménu tzv. ukradených dětí vznikly jako součást mezinárodního vzdělávacího projektu **Uprooted – (Hi)Stories of Stolen Children during World War II**, který v roce 2022 probíhal v České republice, Německu, Polsku a na Ukrajině.

Projekt byl financován z prostředků nadace **Připomínka, odpovědnost a budoucnost (EVZ)** a **Ministerstva financí Spolkové republiky Německo (BMF)**.

Partneři projektu jsou **Post Bellum**, **Nadace Křížová pro vzájemné porozumění v Evropě (Polsko)**, **Kreisau-Initiative e. V. (Německo)** a **Tolerspace (Ukrajina)**.

UPROOTED

(HI)STORIES OF STOLEN CHILDREN
DURING WORLD WAR II

Project of the Education Agenda NS-Injustice

Funded by:

on the basis of a decision
of the Bundestag

●●● Post Bellum

